

ZM NA REGIONÁLNÍCH DISPARIT V JIHOAFRICKÉ REPUBLICE SE ZAVEDENÍM NOVÉ ÚSTAVY**THE CHANGE OF REGIONAL DISPARITIES IN SOUTH AFRICA AFTER IMPLEMENTATION OF NEW CONSTITUTION****Bc. Ivo VÁLKA**

Ústav teritoriálních studií | Department of Territorial Studies
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií | Fac. of Reg. Development and International Studies
Mendelova univerzita v Brn | Mendel University in Brno
✉ t ída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno Czech Republic
E-mail: xvalka2@node.mendelu.cz

Anotace

V roce 1994 došlo v Jihoafrické společnosti k výrazné změně společenského uspořádání. Oficiálně byla zrušena politika apartheidu a byla přijata nová liberální demokratická ústava, která zaručuje práva všem členům společnosti bez rozdílu jejich barvy pleti. Cílem příspěvku je zhodnotit změny v jihoafrické společnosti. V článku bylo postupováno metodou literární rekonstrukce. Hlavními výsledky, které vznikly na základě analýzy Giniho koeficientu a HDI, jsou, že stále existují rozdíly mezi původními skupinami obyvatel a také mezi oblastmi, které jsou obývány spíše černou populací.

Klíčová slova

Jihoafrická republika, ústava, regionální rozvoj

Annotation

There came to a major change in South African society in 1994. The politics of apartheid was officially refused and new liberal democratic Constitution was implemented. The new Constitution guarantee rights to all members of society without influence caused by skin colour. The aim of a study is to describe changes in South African society. The main used method was literary research. Contribution up to analysis of Gini coefficient and HDI shows that there are still differences between former groups of population and also between areas which are inhabited by coloured population.

Key words

South Africa, constitution, regional development

JEL classification: O55

Úvod a cíl

Cílem příspěvku je zmapovat změny ve společnosti po roce 1994 po zavedení nové Ústavy v Jihoafrické republice. Celospolečenské změny nutně spojují regionální rozvoj celého státu. Klasifikace regionálního rozvoje je komplexní problém a je nutné využít multidisciplinární přístup. Mezi vnitřní disciplíny, které na rozvoj společnosti působí, patří například geografie, ekonomie, územní plánování, sociologie a demografie. Na tento region má v minulosti největší vliv vnější aktéři, kteří ovlivňují společenské podmínky a prostředí. V současné době jsou aplikovány konvergenční teorie a stát podporuje například turistiku ve slabších regionech, aby byl nastartován komplexní růst (více viz Krejčí a kol., 2010). Regionální rozvoj v Jihoafrické republice se řídí principem konvergence. Důležitým aspektem tohoto uplatňovaného jevu je podpora slabších regionů, které v současné době nemají takovou ekonomickou výkonnost. V regionu Limpopo je podporována infrastruktura, která napomáhá v určitém podílu turistice.

V práci bude stručně shrnuto období apartheidu a nastíněn vývoj Giniho koeficientu a také podoba HDI ve dvou rozdílných oblastech.

Metodika

Ve článku bude použita metoda literární rešerše. Jedná se o shromáždění, zpracování a třídění dat a informací. Data byla použita zejména z výročních zpráv a z dostupné literatury v českém a anglickém jazyce. Autor si je vědom, že dostupné statistiky se mohou lišit, což je častý problém u analýz, týkajících se rozvojového světa. Tyto rozdíly mohou být způsobeny velikostí země, ve které není možné provádět komplexní sociologické výzkumy a také například negramotností a mentalitou obyvatel. Konkrétní data, která budou použita, mají dokreslovat a podkládat tvrzení, aby bylo dosaženo co nejvyšší komplexnosti ve zpracování tématu.

Hlavní výsledky

Jihoafrická republika (dále jen JAR) je zemí, která prošla v nedávné době celospolečenskou transformací. Politika apartheidu byla oficiálně prosazována v letech 1948 až 1994. V této době byla praktikována rasová segregace, která pro společnost znamenala oddělování černého a bílého obyvatelstva. V zemi byla určena místa pro bílé obyvatelstvo, na která bylo černé (barevné) obyvatelstvo zákaz vstupu. Jednalo se o veřejné instituce, jako jsou například školy, nemocnice, ale i kina, divadla, parky, i veřejné dopravní prostředky. V rámci území JAR byly vytvářeny rezervace (bantustany), které měly být autonomní a soustřeďovaly černé obyvatelstvo. Prakticky tato území ale byla zcela závislá na centrální vládě JAR, hospodářsky byla nesamostatná a při pokusech o odpor proti centrální vládě docházelo k vojenským intervencím (Hulec, 2010).

Apartheid

Apartheid má kořeny již v dobách kolonizace, kdy docházelo ke svazkům kolonizátorů a otroky. Potomci z těchto svazků byli vnímáni jako nečistí. Postupem času se formoval takzvaný kult šedého bílého Afrikanerů, který vyvrcholil poté, co Velká Británie předala moc nad zemí bílým Afrikanerům. Byly zakázány svazky mezi osobami, které měly různé rasy. Stát určoval obyvatelům na základě jejich rasy kulturní, etnický i ekonomický status. Skupinám obyvatel bylo dokonce určeno, s kým se mohou setkávat, i kde mohou pracovat. Od padesátých let vznikaly zákony, které tento systém upevňovaly, například o registraci obyvatel podle barvy pleti. Tato politika byla obhajována argumenty, které tvrdily, že společné soužití ras by zpomalovalo ekonomický růst celé země. Jediný cíl ale bylo upevnění moci bílé minority obyvatel. Tento stav nebyl udržitelný a od osmdesátých let v JAR existoval velký odpor proti stávajícímu systému. K eskalaci například došlo na počátku devadesátých let, kdy byla zrušena vztátná zákon, která upevňovala apartheid. Velkým krokem bylo propuštění Nelsona Mandely z vězení. Ten se následně stal prvním černým prezidentem země (více viz Hulec 2010; Horáková 2007).

Ústava 1994

S minulostí se měla pomyslně vypořádat nová Ústava, která byla schválena nově zvoleným parlamentem v roce 1994. Volby do parlamentu poprvé v historii nebyly ovlivněny rasovými zákony. Ústava Jihoafrické republiky je nejvyšším zákonem země. Ustanovuje republiku jako státní zřízení, definuje lidská práva a povinnosti a ujednává politický systém. Vyhlášena byla prezidentem Mandelou v roce 1996 a vstoupila v platnost 4. 2. 1997. Pro vypořádání se s bývalým režimem má nejvyšší význam druhá kapitola, která definuje civilní, politická, společenská a kulturní zákony a práva obyvatel JAR. Tato kapitola zaručuje svobodu, důstojnost a rovnost před zákonem (Constitution of Republic of South Africa, 1996). Tato historická hlediska vedou k dnešním problémům v regionálním rozvoji JAR.

Giniho koeficient v JAR

Indikátor, který ukazuje rozvrstvení příjmů ve společnosti, se nazývá Giniho koeficient. Giniho koeficient nabývá hodnot od 0 do 100 %, a čím více se jeho hodnota blíží nule, tím více je rozložený

p íjmu ve sledované spole nosti rovnom rné. Dle Sv tov é banky v roce 2010 byla hodnota Giniho koeficientu v JAR 63,1 %, což je nejvyšší íslo na sv t . Dalšími státy, které se pouze p íblíží této hodnot , jsou jihoamerická Kolumbie a St edoafrická republika. Giniho koeficient byl zkoumán v JAR také z hlediska jednotlivých ras. Bylo zji-t no, že v roce 1994 men-ina bílých obyvatel (9,1 %) vlastnila afl 90 % majetku (Özler, 2007). Po pádu apartheidu fiilo 58 % obyvatel na nebo pod hranicí chudoby, p í emfl v t-ina z t chto obyvatel bylo erno-ské obyvatelstvo. Pouze 18 % erno-ských domácností m lo stálý p ístup k pitné vod a 37 % domácností m lo v obydlí zavedenou elekt inu. Prakticky v-echny b lo-ské domácnosti m ly jak elekt inu, tak pitnou vodu (Asmal, 2011). Tato ísla vedla k zavád ní politik na podporu chudých vrstev obyvatelstva. V sou asné době klesá mezirasová nerovnost, ale prohlubuje se nerovnost v rámci jednotlivých rasových skupin. Jiřl v dobách apartheidu mohly malé skupiny erno-ského obyvatelstva p sobit ve m stech. Tyto skupiny jsou v dne-ní době úsp -n j-í a lépe se prosazují na pracovním trhu i v podnikatelském prost edí. Místo, ve kterém obyvatelé řlijí, ovliv uje jejich p íjmy.

Politikou rovného p ístupu k zam stanosti se zabývalo Ministerstvo práce jiřl od roku 1996. V tomto roce byl vypracován dokument Zam stanost a pracovní kapitál: Politické návrhy (v originále Employment and Occupational Equity: Policy Proposals), který si dal za cíl odstran ní diskriminace na trhu práce. Sou ástí dokumentu je analýza zam stanosti obyvatel podle rasy. Druhý prezident JAR prezident Thabo Mbeki prohlásil v parlamentu v roce 1998, že jihoafická spole nost se d lí na dva národy. Men-í relativn prosperující bílý národ, ve kterém prakticky neexistuje generová diskriminace a v t-í erný národ, ve kterém jsou nejh e znevýhodn ny řleny v země d lských oblastech, kdy tento národ řlijí v ekonomicky nerozvinutých podmínkách a nemá možnost vyuffit rovných p íleřlitostí. Z analýzy Ministerstva práce vyplývá, že nezam staných erno-ských řlen bylo ve spole nosti v roce 1996 53 %, zatímco b lo-ských řlen 2 %.

Diskutovaným tématem je také zvy-ování lidského kapitálu, který je brán jako klí ový faktor v rozvojové problematice. Jedná se o uplat ování schopností a dovedností lov ka. Vedle vlastností, které m řlov k získat nap . praxí nebo vzd láním jsou to i schopnosti vrozené nebo získané díky rodinnému i sociálnímu prost edí (více viz Hübelová, 2013).

Index lidského rozvoje

Dále je popsán Index lidského rozvoje v relativn bohaté provincii Western Cape a v chud-í provincii Limpopo. Základním srovnávacím ukazatelem pro úroveň lidského řřivota je ásto udáván tzv. Index lidského rozvoje (HDI). HDI se od roku 2010 p ítá z Indexu o ekávané délky řřivota, z Indexu vzd lání a Indexu hrubého národního produktu. JAR je dle HDI mezi deseti nejrozvinut j-ími země mi Afriky a sv tov pat í mezi st edn rozvinuté země . Tento index od roku 1980 postupn nar stá. V roce 2013 byla hodnota HDI 0.629, což je ve srovnání nap . s R íslo relativn nízké. Dle Human Development Report z roku 2013 dosahuje R hodnoty 0,841. Toto íslo je nicmén pr m rem jednotlivých provincií. JAR se d lí na dev t provincií, které mají ř znou ekonomickou výkonnost, což znamená, že se jedná o místa s ř znými podmínkami k řřivotu.

Východní Kapsko (Western Cape) dosahuje hodnoty HDI 0.7708, což je hodnota, která je nad pr m rem celé země . Východní Kapsko obývá asi 11 000 000 obyvatel, což je 11.3 % obyvatel JAR a nachází se zde Kapské m sto, ve kterém sídlí zákonodárná moc. Tato provincie produkuje 25 % rostlinných (jablka, vinná réva, olivy, pomeran e) a řřivo i-ných komodit země (vlna, skopové, hov zí, dr beřří maso, vejce, mléko). Vytvá í se zde asi polovina jihoafického exportu. Sídlí zde v t-ina jihoafických bank i poji-oven, které tu nacházejí kvalifikovanou pracovní sílu. V t-ina obyvatel má st edo-kolské vzd lání. Podporován je turismus. Kapské m sto ř nav-tíví okolo jednoho milionu turist . Tato provincie má dv památky zapsané v seznamu UNESCO a je atraktivní, jak pro zahrani ní investory, tak pro p íjřřl jící turisty. řřivotní podmínky pro obyvatelé JAR jsou tu tedy lep-í díky pracovním p íleřřitostem nebo možnostem vzd lání nežl v dal-řch provinciích.

Na druhé stran stojí provincie Limpopo, která je typicky rozvojovým územím. HDI v této oblasti dosahuje hodnoty 0.5943. P stují se zde země d lské produkty a dováří se sem výrobky s p ídanou hodnotou. V této provincii je významný lov divoké zvě , který je kontrolovaný státem. Regionální

rozvoj je stimulován investicemi do infrastruktury. Je zde podporován cestovní ruch. Turismus je vedle t flby a zem d lství t etí nejd leflit j-í slofkou ekonomiky. Náv-t vníci jsou lákání narezervace, ve kterých je divoká p íroda. Meziro n po et náv-t vník roste. Problémem cestovního ruchu v JAR je stále je-t vysoká kriminalita, která m fle potenciální náv-t vníky odrazovat. JAR je jednou z nejnebezpe n j-ích zemí na sv t . Dle serveru nezavisle.info se zde udá afl 50 vrafd denn . Velkým problémem jsou také znásiln ní a loupeflná p epadení. Sou asná jihoafrická m sta pak vypadají jako pevnosti, ve kterých jsou domy s vysokými zdmi, ostnatými dráty a obyvatelé neopou-t jí svá sídla po setm ní.

Záv r

Cílem práce bylo zmapovat spole enské zm ny a zhodnotit jejich vývoj po pádu apartheidu se zavedením nové Ústavy. Tento cíl byl p ísp vku napln n. Jihoafrická republika je zemí s velkým surovinovým bohatstvím, s dobrými podmínkami pro zem d lství a je to zem atraktivní pro zahrani ní náv-t vníky i investory. V rámci afrického kontinentu se jedná o zemí, která je z dne-ního pohledu politicky stabilní. Tento stav ale není zakotven historicky. Zem se pomalu dostává z dlouhého období, kdy byla prosazována politika apartheidu. Dlouhých 46 let segregací politiky znamenalo nár st rozdíl mezi obyvateli ve v-ech oblastech spole enského flivota.

Velkým krokem vp ed bylo zavedení nové Ústavy, která je dosud vnímána jako pokroková. Odmítá diskriminaci v jakékoliv podob a jasn vymezuje práva v-ech skupin obyvatel. Regionální rozvoj v JAR je nicmén poznamenám historickými ko eny. JAR je stále zemí, kde je nejv t-í nerovnost v p íjmech obyvatel zem . To reflektuje Giniho koeficient, který je zmín n vý-e. Stát se snaží tyto problémy e-ít pomocí dokument , které se zabírají zam staností a pracovním kapitálem. Rozdíl v zam staností flen jasn ukazuje, fle barva pleti byla v minulosti výrazným faktorem pro získání práce.

V sou asné dob se v JAR projevuje fenomén pozitivní diskriminace, který naopak znevýhod uje b lo-ské obyvatelé. Jsou zavedeny kvóty na po ty erno-ských obyvatel ve funkcích, což mnohdy nereflkuje jejich skute né schopnosti. Disparity mezi regiony dále ukazuje srovnání dvou region pomocí Indexu lidského rozvoje. Je z ejmé, fle úsp -n j-í, region s vy-í kvalitou lidského flivota, je Východní Kapsko, které bylo historicky obchodním uzlem. Porovnání je nabídnuto s regionem Limpopo, který se zam uje hlavn na zem d lství a lov zv e. V tomto regionu dochází k podpo e infrastruktury, která má do budoucna zajistit v t-í p íliv turist . Problémem celé zem je stále je-t vysoká kriminalita, která je kafdodenním limitujícím faktorem této africké zem . JAR je zemí s obrovským ekonomickým potenciálem, která se snaží vypo ádat s minulostí, ale musí elit i dal-ím výzvám jako jsou nap . migra ní toky obyvatel sousedních stát i HIV.

Literatura

- [1] ASMAL, K., (2001). *Why South Africa matters*. Cambridge, Mass: American Acad. of Arts and Sciences. ISBN 08-772-4024-8.
- [2] HORÁKOVÁ, H., (2007). *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jifní Africe*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-836-9. p. 275.
- [3] HÜBELOVÁ, D., (2013). Human capital as a one of the key development factor. In *16th International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita. pp. 72-78. ISBN 978-80-210-6257-3. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-6257-2013-8.
- [4] HULEC, O., (2010). *D jiny Jifní Afriky*. Praha: Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-039-5. p. 411.
- [5] *Human Development Report*, (2013). [online]. [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: <<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/ZAF>>.
- [6] KREJ Í, T., (2010). *Regionální rozvoj: teorie, aplikace, regionalizace*. Brno: Mendelova univerzita v Brn . ISBN 978-807-3754-143. p.155.
- [7] Nezávisle.info, (2009). V JAR se stane afl 50 vrafd denn . *Nezávisle* [online]. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <<http://nezavisle.wordpress.com/2009/11/13/v-jar-se-stane-az-50-vrazd-denne/>>.
- [8] South Africa, (1996). Constitution of the Republic of South Africa. In *NO. 108*. Dostupné z: <<http://www.gov.za/documents/constitution/1996/a108-96.pdf>>.

- [9] SouthAfrica., (1996). Green paper on employment and occupational equity. Dostupné z: <<http://www.gov.za/main/redirect.htm?p=greenpapers/1996/equity.htm>>.
- [10] SouthAfrica., (2013). HDI values and rank changes in the 2013 Human Development Report. *HumanDevelopment Report 2013* [online]. [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/ZAF.pdf>>.